

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ UZUN TEZİ

“İÇSEL YOLCULUKLAR”

Öğrencinin Adı: Nazlı

Öğrencinin Soyadı: Ungan

Rehber Öğretmen: Zühal Baloğlu

Diploma Numarası: D1129-084

Sözcük Sayısı: 3974

Araştırma Konusu: Oya Baydar'ın “Kayıp Söz” adlı yapıtındaki odak figürlerin yaşadıkları iç çatışmaları doğuran nedenlerin incelenmesi

ÖZ

Uluslararası Bakalorya Programı bitirme tezi olarak A1 dersi kapsamında hazırlanan bu çalışmada Oya Baydar'ın "Kayıp Söz" isimli yapıtındaki Ömer Eren ve Elif Eren isimli karakterlerin iç çatışmalarının nedenleri incelenmektedir. Temel olarak şiddet olgusunun ele alındığı romanda farklı yönlerdeki uzamsal değişimlerin etkilediği karakterlerin kişisel hesaplaşmaları ortak temalar üzerinden incelenmiştir. Giriş kısmında Ömer ve Elif Eren'in yolculukları kısaca özetlenmiş, yapılacak incelemenin yöntemi açıklanmıştır. Gelişme bölümünde ise iki karakterin yaşadığı iç hesaplaşmalar, ötekileştirme, mesleki bunalım ve aile içi ilişkiler olarak üç alt başlıkta ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise karakterlerin iç çatışmalarının nedenleri belirtilmiş ve çatışmaların çözümü özetlenmiştir.

(Sözcük sayısı: 96)

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ.....	2
2. GELİŞME	3
2.1 ÖTEKİLEŞME	3
2.1.1 ÖMER	3
2.1.2 ELİF	6
2.2 MESLEKİ BUNALIM	7
2.2.1 ÖMER.....	7
2.2.2 ELİF.....	9
2.3 AİLE İÇİ İLİŞKİLER.....	11
2.3.1 ÖMER.....	11
2.3.2 ELİF.....	13
3. SONUÇ	16
4.KAYNAKÇA	17

1. GİRİŞ

Oya Baydar'ın "Kayıp Söz" isimli yapıtında "şiddet" kavramı sorgulanırken, bir yandan da küreselleşirken kutupsallaşan dünyada bireylerin varoluş çatışmaları incelenmektedir. Romandaki karakterler hikâye süresince değişim ve devinim içindedir. Odak figür Ömer ve eşi Elif, içinde buldukları yabancı uzamların etkisiyle, yapıt süresince meslek hayatları, aile içi ilişkileri, geçmişleri ve geçirdikleri değişimler konusunda kendileriyle sürekli hesaplaşırlar.

Yapıt, Ömer Eren'in kişisel bunalımının yansıtılmasıyla başlar. Odak figür, popülist çizgiye kaymış romancılığının artık kendisini yansıtmadığını, yazamadığını düşünür; "söz"ünü kaybetmiştir. Yitirdiği sözü yeniden bulmasını sağlayacak bir yolculuğa ihtiyaç duyar. Odak figür, Ankara otogarında karşılaştığı Zelal ve Mahmut sayesinde Doğu'ya yolculuğuna başlar. Ömer'in iletişime geçtiği insanlar aracılığıyla yapıttaki diğer karakterlerle tanışır; karısı Elif, Ömer ile benzer bir kaybolmuşluk içinde Batı'ya doğru yola çıkar, Mahmut ve Zelal kendi yollarını bulmak için hiç bilmedikleri Ankara'da kalırlar, hayat kaçağı oğul Deniz ise Norveç'teki "Şeytan Adası"na sığınır. Ömer gittiği kasabada Doğu ile ilgili bildiğini sandıklarının aslında yanılsamalardan oluştuğunu görür. Jiyan'dan ve Doğu'nun gizeminden etkilenen Ömer, oranın insanların acılarına ortak olmak, sözünü orada bulmak, "öteki" değil "onlar"dan olmak ister ancak başaramaz. Elif de dünyanın uzak bir köşesinde benzer çatışmalar yaşamaktadır; bu süreçte oğlu Deniz'in başarısızlığı ve kendi beklentileri ile yüzleşir. Batı'da hissettiği yabancılık ve Batılı olduğunu kanıtlama çabasının yarattığı belirsizlik duyguları içerisinde mesleğini, hırslarını, şiddeti, başarıyı sorgular. Ömer ve Elif'in iç çatışma ve hesaplaşmaları, eserin büyük bir bölümünü oluşturur. Bu bakımdan ikisinin de hem gerçek hem de mecaz anlamda farklı yönlere doğru çıktıkları, yapıtın ana iskeletini oluşturan yolculuklarının ve bu yolculuklar süresince yaşadıkları iç hesaplaşmaların incelenmesi yapıta ışık tutacaktır.

Bu çalışmada Ömer ve Elif karakterlerinin iç çatışmaları nedensellikleriyle incelenecektir. İki karakterin iç hesaplaşmalarına neden olan temel olgu olarak öncelikle ötekileşme ele alınacaktır. "Öteki olma" durumu Ömer ve Elif'i yapıt süresince kendilerini ve çevreyi sorgulamaya yöneltir. Devinim içindeki karakterleri yansıtması amacıyla ötekileşme romandaki kronolojik sıra ile ele alınacaktır. İkinci olarak incelenecek olgu, Ömer ve Elif'in mesleki bunalımları; Ömer'in sözünü kaybetmesi, artık yazamayışının nedenlerini

sorgulaması ve Elif'in başarılarının anlamını, yaptığı işin değerini sorgulamasıdır. İncelenecek son olgu ise ikisini de etkileyen aile içi ilişkileridir. Burada evliliklerinin ve oğulları Deniz'in kaybedilişinin yarattığı çatışmalar ele alınacaktır. Ömer evlat kavramını başkalarına aktararak başarısızlığı sorgularken, Elif oğlu aracılığıyla başarının ve kaybın ne olduğunu yeniden anlamaya çalışır.

2. GELİŞME

2.1. "Öteki" olma durumu

Kimlik bilinci ve aidiyet karmaşası karakterlerin ikisinin de buldukları yeni ve yabancı uzamda ötekileştirilmelerine sebep olmuştur. Bu durum odak figürlerde alıştıkları uzamlarda hissetmedikleri yeni kimlikleri ortaya çıkarmıştır: Doğu'daki Ömer kendini Batılı hissederken, Batı'daki Elif kendini Doğulu olarak görmüştür. Ötekileştirme ayrıca karakterlerinden, kendilerinden uzaklaşıp sonraki bölümlerde bahsedilecek mesleki ve ailevi bunalımları hakkında düşünecek vakit bulmalarına yol açmıştır.

2.1.1 Ömer

Odak figürün kendini "öteki" olarak hissetmesi, yolculuğuna başlamadan otogarda Zelal ve Mahmut'la tanışmasıyla başlar. Onları içinde bulunduğu ortama yabancı gören yazar, ikisine de genel olarak Doğuya yüklediği anlam çerçevesinden baktığını, yüksekte ve önyargılı yaklaştığını fark eder. Şehirli kibri olarak nitelendirdiği bu durumdan dolayı kendisine kızar. Geçmişteki sosyalist,devrimci Ömer'in ne zaman halktan bu denli uzaklaştığını; kendini onlardan farklı, onlardan üstün, içten içe onlara yabancı görmeye başladığını düşünür. Bu durum kendini sorgulamasına, küçümsemesine neden olur, yitirdiği değerleri içinde bir çatışma yaratır. "*Doğu'ya gidiyorum, Güneydoğu'ya,' demişti, övünmek gibi olmasın dercesine. Sesine, Batılı kibriyle bedel ödemeye hazır aydın böbürlenmesini yükleyerek.*" (Baydar, 32)

Doğu'ya giderken kafasında birtakım önyargılar ve devrimci yıllarından kalma deneyimlerin etkisiyle bulanık bir resim mevcuttur; ancak karşılaştığı resim, kafasındakinden oldukça farklıdır. Tanıştığı her insan tarafından “biz” ve “siz” kelimeleriyle onun oraya ait olmayışının bir kez daha altı çizilir. Oysa Ömer gençken devrimci hareketle buraya gelmiş, köylülerle sembolik ve gerçek anlamda işe yaramasını umdukları bir köprü kurulmasına yardımcı olmuş, birlik ve barışı savunmak için hapishaneye girmiş, işkence görmüş, sürgün yemiştir ve kendi kafasında buraya ait olmayı değilse de en azından yabancılaştırılmamayı hak etmiştir. Bu önyargısını kısa sürede yener, yenmek zorunda bırakılır çünkü herkes onun, Eczacı Jiyan'ın deyişiyle “savunsa da yaşamadığını”, dışarıdan baktığını, gerçekten hissetmediğinden onlardan olmadığını bilmekte ve yazara söylemektedir.

“‘Kanı kanla yuğmazlar’ dedi pek de güçlü olmayan bir sesle. Bu deyişin kendine ait olmadığını, kızın anlayacağı dilden konuşma gayretinin – hani halka “ineriz” ya biz! – böyle söylediğinin ayırımına varıp canı sıkıldı. Yapmacık empati kurma çabası. Siyaseten doğruluk uğruna ötekinin diliyle konuşma özentisi (...) Batılı aydının bitmeyen beyhude çabası.” (Baydar, 120)

Başlangıçta Ömer, Türklüğü bir üst kimlik olarak görürken buradaki insanların Türk ve Kürt kimliklerini aynı derecede değerlendirmesi de onun öteki olmasını belirler. “Benim de ülkem değil mi burası?” (Baydar, 126) diyen Ömer'in fark etmek istemediği, ancak yapıtta Jiyan, Zelal, Mahmut tarafından altı çizilen gerçek, toprak bütünlüğünün yapıtta belirtilen koşullarının Kürt halkının kimliğini reddettiğidir. Bu nedenle burada yaşayanlardan toprak bütünlüğüne evet diyenler de, hayır diyenler de kültürlerinin reddedilmesini istemezler, bu şartlar altında buradan olmayan herkes ötekidir.

Bölgede görevde bulunan komutanlarla arasına aşamayacağı mesleki bir engel girer Ömer'in; bu defa da bu nedenle ötekileşir. Şüphencilik komutanların ezberi olmuştur, ülkenin Batısından gelen “aydın”lara güvenmez, onları bu bölgede sorun olarak görürler.

“Aydınlarımızı çeken, büyüleyen bir yanı vardır buraların. Büyüye fazla kaptırdılar mı kendilerini, sirenlerin sesine kapılıp teknelerini kayalıklara bindiren gemicilere benzerler.” (Baydar, 156)

Ömer'in yazarlık durumundan ve bölgeye olan ilgisinden dolayı oradakiler kendisine kibar davransalar da, sürekli onun dışarıdan geldiğini vurgularlar, Ömer'den artık gitmesini isteyen

de komutanlardan biridir. Kendi güvenliği için bölgeden gitmesini emrederken komutan, burada ne kadar zaman geçirirse geçirsin buraya ait olmadığını, yabancılığının sürekliliğini koruyacağını belirtir.

Aşiretten gelen, geçmişi karışık; bölgesine, özgürlüğe bağlı eczacı Jiyan, odak figürün Doğuya alışma sürecindeki kilit karakterdir. Gördüğü andan itibaren Ömer'i etkileyen Jiyan, onu ötekileştiren en önemli etmenlerden biridir; sürekli Ömer'in yabancılığını vurgular. Ömer, Jiyan'a "kadınım" diye seslenirken Jiyan'ın "sen" değil "siz" kullanması, aralarına hep bir duvar koyar. Bu durum bölgenin kendisine koyduğu görünmez duvarın Jiyan üstünden yansıtılması gibidir. Jiyan onun bölgenin gerçeğine olan uzaklığını birlikte oldukları her an varlığı ile sorgular, Ömer kendisini ait hissettiği Jiyan'ın ve Jiyan'ın temsil ettiği toprakların onu ötekileştirmesi nedeniyle boşluğa düşer.

"Jiyan'ın kaybettiği kocasına bağlılığı bu topraklarla, bu toprakların acılarıyla, umutlarıyla, savaşlarıyla iç içe. (...) Bense yabancıyım. İyi yabancı, ama dışarıdan. Benimle olan ilişkisi, bedenim ve arzusunun sınırlarına dayanıp, benimle yok olup gidecek." (Baydar, 237)

Doğu'da bulunduğu zaman içerisinde Ömer sürekli neden burayı seçtiğini, neden sözü burada aradığını da sorgular. Doğu'nun kaybettiği sözü ona geri kazandıracığını düşünmesinin yükseklerden bakan oryantalist bir aydın bakış açısı olup olmadığı düşüncesi onu meşgul eder.

"Neden kaybettiği yerlerde değil de bu uzak, yabancı topraklarda? (...) Buralarda kaynakların daha güür, daha arı, daha serin olduğunu sanmak bir aydın romantizmi değil mi peki?" (Baydar, 158)

Tüm bunlara karşın kendini Doğu'ya karşı açıklanması güç bir çekim içinde hisseden Ömer, uzun süre orada kalmasına rağmen, kendi kendini bile özdeşleştirememiştir bu topraklarla. Komutanla konuşurken "bu yöreler" (Baydar, 263) diye yabancılaştırdığı bölgeyle asla bütünleşemeyeceğini gösterir. Gerçekleştirmek istediği hayal ile karşılaştığı gerçeğin sürekli çatışması Ömer'i roman boyunca sürecek bir hesaplaşmaya sevk eder. *"Neden buralardayım, neyin peşindeyim ben? Nereye gidiyorum?"* (Baydar, 242)

2.1.2 Elif

Ömer'den farklı olarak Elif beklemediği yerler, yabancılaşmış tepkilerle değil, bildiği yerler ve alışık olduğu tavırlarla karşılaşır. Buna rağmen Elif de Batı'da, Ömer'in Doğu'da hissettiklerine benzer şekilde “öteki”, “yabancı” olduğunu hisseder. Elif'in ötekileşmesinde oğlu Deniz'in ötekileşmesinin de payı vardır. Benliğinin bir parçası olarak gördüğü oğlunun yaşadığı yerde yabancılanmasını, onun ezildiğini gördükçe kendini ezilmiş hisseder, bunu kendine yediremez.

Elif'in kafasındaki Avrupalı imajı gittiği çeşitli konferanslarda karşılaştığı diğer bilim adamlarının tepkileriyle oluşmuştur. Tanıştığı Batılıların onun başarılarını överken en çok Türkiye'den böyle biri çıkmasını takdir ettiklerini düşünür. Konferanslarda kendisinin beğenmediği sunumlarını *“Türkiye’de bu kadar gelişkin bir bilim dalı olduğunu doğrusu bilmiyorduk”* (Baydar, 269) diyerek alkışlayan Batılıların pozitif ayrımcılığını ötekileştirme ve eziliş olarak algılar, buna karşı bir tepki oluşturur.

“Batı karşısındaki aşağılık duygumuzla abartıyoruz onları. Onlar da Batılı kibirleriyle, “Şu Türk kadını ne diyecek bakalım!” merakıyla izliyorlar beni. Tesettürlü olmamama, İngilizceyin iyiliğine, giyim kuşamımın düzgünlüğüne, sunduğum bildirinin içeriğinden daha fazla önem veriyorlar [...] Pozitif ayrımcılığa uğratıldığımız, hak etmediğiniz övgüler aldığımız, ilgi odağı olduğunuz bu türden toplantılarda, kendini üstün gören ötekinin karşısındaki ötekileştirmeme gayretini sezersiniz.” (Baydar, 269)

Norveç'e gittiğinde torunu Björn'e yıllardır kimsenin satın almadığı, alamadığı pahalı oyuncak arabayı alması da oluşturduğu bu tepkinin bir sonucudur, bu davranışının altında Batılılara onlardan aşağı olmadığını kanıtlama arzusu yatar; ancak Elif olayın hemen ardından bu davranışı yüzünden kendinden nefret eder. Elif'in en temel çatışması içinde yaşadığı mükemmeliyetçilik olduğundan hiçbir davranışı kendisinden tam puan alamaz. Yaşadığı yabancılaşma ve ötekileşme hissi Elif'i iç hesaplaşmalara iter.

“Yabancıyız diye, hele de Doğuluyuz, Türküz diye küçümsüyorsunuz bizi ha, sizi gidi cahil balıkçılar sizi! (...) Yıllardır satamadığınız pahalı oyuncakları pazarlık bile etmeden böyle alıveririz böyle! (...) İğrencim.” (Baydar, 187)

Oğlu Deniz konusunda Elif oldukça korumacıdır. Eği, Ulla'yı T¼rkiye'de bir ter¼r saldırısında kaybetmiş olan Deniz, Norveç'teki "şeytan Adası"nda, Ulla'nın ailesi ile yaşamaktadır. Elif, oğlunun yenilmişliğini onaylamamakla birlikte onu bilgisiz g¼rd¼đ¼ köyl¼lere ezdirmek istemez. Deniz'in yaptığı her şeyi yabancılara yaranmak için yaptığını d¼ř¼n¼r, hayal kırıklığına uğrar. Onların oğlunu asla benimsemeyeceklerini d¼ř¼n¼r, bunda haklıdır da. Elif'in adayı terk etmesinin ardından aşırı milliyetçi bir grup gencin Deniz'in evi Gasthaus'u yakması; ötekileştirmenin, yabancı olanı dışlamının ve şiddetin d¼nyanın her yerinde g¼r¼lebileceđine işaret eder.

2.2 Meslek bunalımı

¼mer ve Elif karakterleri için meslekleri benliklerinin bir parçası haline gelmiştir. Başarı kavramı, iki karakterin de yaşamında önemli rol oynar. ¼mer yazarlık kariyerinde zamanla kaybettiği başarıyı yeniden ararken, Elif kişisel başarılarının ve başarı kavramının anlamını sorgular.

2.2.1 ¼mer

Geçmişte, solcu bir d¼nya g¼r¼ř¼yle Doğu ile Batı arasında "iyi niyet köprüleri" kurmaya çalışan, devrimin birliği, halkların kardeşliği için uğraşan bir gençtir ¼mer Eren. Memleketinde yaşayan her insana ulaşmak, tüm halkların sesini duymak, elinden tutmak ister. Daha iyi bir d¼nya kurmanın umuduyla sürdür¼r mücadeleyi. Yoksulluk, açlık gibi insanlık suçları onun utanç kaynağıdır, ezilmesine rağmen direnen halk ise öv¼nç kaynağı. Hak, özg¼rl¼k, adalet uğruna ölümü bile göze almıştır. Yazarlığa başlaması, yazdıklarının konusu da bu mücadeleden doğar.

"Başkasının acılarının utancını içimde duyardım eskiden. İşçilerin söm¼r¼lmesinin, insanların yoksulluğunun, ezilmişliğinin, savaşların, cinayetlerin, ölen çocukların, d¼nyanın b¼t¼n acılarının sorumluluğunu duyar, insanın günahının kefarecini ödemeye çalışırdım, çalışırdık. Bu duyguyu unuttunca, kendime dalınca öz¼mle birlikte sözü de yitirdim." (Baydar, 163)

Kariyerinin başlarında, odak figür, kendinden olanı, umudu, kurtuluşu, mağduru, ezilen ama direneni anlatır kitaplarında. Ancak zaman içinde, idealleri kapitalist düzene yenik düşer. Eşitlik, adalet, hürriyet gibi toplumsal değerlerin yerini bireysel çıkarları alır. Çok tanınan, çok okunan bir yazar olma arzusu sosyalist değerlerinin önüne geçer. Böylece esas anlatmak istediğinden, geçmişinden, hayallerinden uzaklaşıp okurun beklentisine yönelik süslü, cilalı ancak ona hiçbir anlam ifade etmeyen derinliksiz romanlar yazmaya başlar. Sahip olduğu şöhretin ve paranın bir sonucu olarak sistemin çarklarından biri haline gelir. Bu, bir bakıma, Ömer Eren'in kendine ve geçmişte sahip olduğu ideallerine ihanetidir. Toplumsal kaygılardan uzaklaştıkça, piyasa değeri daha yüksek olan gizem, aşk, gerilim gibi konulara yönelir. Kendine ait olandan uzaklaşan odak figür, değerleriyle birlikte sözünü de yitirir.

“Bizi gerçekten de güzel yazıyordum, ama biz azdık arkadaşımın söylediği gibi. (...) Hayır, kimilerinin sandığı gibi geçmişi reddetmedim ben, inkar etmedim. Ama, orada da takılıp kalmadım; piyasa değeri olan yeni bir yol, yeni bir yöntem aradım.”
(Baydar, 123)

Çok okunan bir yazar olmak, Ömer'in gerçeğe yüzleşmesini, sözün kaynağını yeniden bulmasını geciktirir. Yapıtlarında git gide insan gerçeğinden uzaklaşarak yalnızca müşteri memnuniyetine oynar; şöhretini pekiştirecek, satışları daha da arttıracak süslü tümcelerle oluşturulmuş, ruhsuz, derinliksiz romanlar yazar. Müşteri memnuniyetini hedef alarak oluşturduğu kendisi için hiçbir anlam taşımayan bu romanlar onun iç zenginliğini tüketir, duygu dünyasına ve yazarlığına zarar verir, sözün kaynağını kurutur.

“(...) insanların görmek, duymak istemedikleri büyük konulardan, gerçek insanlık hallerinden uzaklaştıkça daha çok sattım. Hep sermayeden yedim, içimi tükettim: aşkı, inancı, umudu, insanı... sözcüklerden gerçek söze götüren iç zenginliğinin tümünü. İçim tükenince söz de tükendi. (...) Şimdi bomboşum.” (Baydar, 124)

Ömer'in değerlerini yitirmesi, duygu ve düşünce zenginliğini kaybetmesine neden olur. Odak figürün değişiminin, çok satan bir yazar olmak uğruna ideallerinden ödün vermesinin mesleğini etkilemesi de bundan kaynaklanır. Toplumsal kaygılarını yitiren, insanın gerçeğinden uzaklaşan odak figürün yapıtları aracılığıyla okura iletmek istediği bir mesaj, yaymak istediği bir düşünce kalmamıştır. Yazar olmanın sorumluluğunu taşıyamayan odak figürün eserleri gitgide ruhsuzlaşır, sıradanlaşır, anlamını yitirir. Mesleki alandaki düşüşü ve

tatminsizliği, kişinin kendinden memnuniyetsizliği ile birleşince odak figürün “boşluk” olarak betimlediği bir kaybolmuşluk hissine neden olur.

“Bir boşluğa ağır ağır yuvarlandım ben, kendimi tükete tükete, kendimden vazgeçe vazgeçe. Müşteri memnuniyetini gözeterek yazıp baskı adedi hesapları yaparak, imza günlerinde önümde uzanan, çoğu kadın, hayran okur kuyruğunun uzunluğunu ölçerek...” (Baydar, 257)

Geçmişteki siyasi kimliğinden ve uğruna oğlunu yitik saydığı değerlerinden uzaklaşması, Ömer’in mesleğine, insanlarla olan ilişkilerine ve en önemlisi kendi iç dünyasına yansiyarak kendini sistemin içinde kaybolmuş hissetmesine neden olur. Bu kaybolmuşluk hissi odak figürü çeşitli iç hesaplaşmalara, kendini sorgulamaya, yitirdiği değerlerini ve tükettiği sözün kaynağını aramaya iter. Bu arayışın onu Doğuya yönlendirmesinin temelinde onu geçmişine yabancılaştıran, ideallerinden uzaklaştıran, toplumsal veya kişisel tüm etmenlerden arınma, kendi ışıltılı yaşamından uzaklaşıp insanlığın gerçeğiyle yeniden tanışma arzusunun olduğu görülür. Ömer’in en büyük isteklerinden biri başarıyı hak ettiği şekilde yeniden elde etmektir. Bu nedenle sözü bulmak için yola çıkar.

2.2.2 Elif

Başarılı bir bilim kadını olan Elif, çocukluğundan itibaren yaptığı her işe mükemmeliyetçi bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Elif’in yaşam algısında başarı, saygınlığın, tanınırlığın, özgüvenin, yükselmenin ve mutluluğun kaynağıdır. Elif’in “başarı”ya yüklediği anlam ışığında, onun mesleki hırsının ve başarı takıntısının sistemin içinde yükselme, kendini gösterme mücadelesinden, varolduğunu ispat etme kaygısından ve içinde büyüdüğü ortamdaki kadın rollerinden nefret etmesinden kaynaklandığı savunulabilir. Annesi, teyzesi, komşuları gibi evlerin kısıtladığı, hayatı ev işleriyle geçen bir kadın olma fikri onu korkutur. O da bu nedenle, hayatının merkezine “başarı”yı koyar ve hiç tükenmeyen bir hırs ile hep daha fazlası için çalışır.

Ne var ki zaman geçtikçe Elif, çalışmalarının anlamını yitirir, sarsılmaz doğruları kırılmaya başlar ve “başarı” kavramının hayatındaki yerini sorgular. Bu değişikliğin temelinde oğlu Deniz’in şu sözleri yatar: *“Babam da, sen de başarılısınız işte. Öyle görünüyorsunuz, öyle*

sayılıyorsunuz. Peki sonuç ne anne? Ne sağlıyor bu başarı size? Daha önemlisi, nelere mal oldu başarınız?” (Baydar, 189)

Oğlunun sorusuna yanıt aramaya başlayan Elif başarı algısının ve sınırlarının darlığını görür. Mesleğindeki başarısının onu artık mutlu etmeye yetmediğini fark eder, mesleğine yüklediği anlamı yitirir. *“Anlamı neydi bütün yaptıklarımın? Böyle bir soruyu hiç sormadığını fark ediyor. Sormaya ne gerek vardı ki, anlamı çalışmalarımın kendi içindeydi. Öyle miydi?”* (Baydar, 193)

Bütün bunları düşündüğü yolculukta işine yardımcı olacak konferanslara gitmeye devam eder. Başarısının önüne geçebilecek hiçbir şeye engel olmak istemeyen ancak artık neden bu başarıyı istediğini de bilemeyen Elif sürekli kendisiyle hesaplaşır. Sınırlarıyla, yeteneğinin, zekasının kısıtlılığıyla yüzleşince, mükemmeliyetçi kişiliği nedeniyle kendini yetersiz bulur. Bu durum mesleki tatminsizliği ve kişisel memnuniyetsizliği doğurur.

“Yoksa, şu son sempozyumda övgülerle karşılanan bildirime, alkışlara, önemli üniversitelerden aldığım misafir profesörlük tekliflerine karşın, sadece kendimin bildiği yetersizliğim, sınırlılığım mı?” (Baydar, 178)

Başarılarının anlamını sorgulamaya başlayan Elif, yaşamının odağında, hayallerinin merkezinde olan bilimsel çalışmalarının kendisine veya topluma, insanlığa ne faydası olduğunu, öldürdüğü farelerin ne işe yaradığını sorgular. Bu süreçte çalışmalarının şimdiye kadar insanlığa hiçbir katkısı olmayışıyla yüzleşir ve bilime hiçbir yenilik getiremediğini görür. Bunun sebebinin, bilimi insanlığa faydalı olmak için değil de saygınlık ve tanınmışlık kazanmak için bir araç olarak görmesi olduğunun ayırdına varır.

“İnsanı, hayvanı, dünyayı daha iyi, daha yaşanabilir, katlanabilir hale getirmeye katkısı ne oldu hayvancıkların canının? (...) Cafcaflı bir metin sunup camiadaki yerimi sağlamlamak, hedeflediğim yerlere, ünvanlara adım adım yükselmekti amacım.” (Baydar, 194)

Elif'in işiyle ilgili en büyük sıkıntısı baştan beri deney farelerini öldürürken zorluk çekmesidir. Bir deney uğruna öldürülen onca fare, Elif'in “şiddet”i sorgulamasına neden olur. Gençliğinde zulme karşı durmuş bir insan olarak şimdi kendi uyguladığının şiddet olup olmadığını, şiddetin sınırlarını sorgular. *“Hangi büyük anlamı yakaladım, hangi değeri yarattım küçük hayvanları kese kese?”* (Baydar, 194) sorusunu sorar kendine. Yaptığı işin

etik yanını çözümlenememek, onu, kendisiyle özdeşleştirdiği işinden uzaklaştırır, olduğunu düşündüğü kişiyi sorgulamasına sebep olur. Fare aslında Elif için daha büyük şiddetleri yansıtan bir simgedir; Deniz'in eşini kaybetmesi, Gasthaus'un yanması, savaşlarda kaybedilenler... Şiddeti uygulayanın kendisi olduğu durumlardaki acımasızlığını, daha büyük çaplı şiddet olaylarının sorumlularıyla özdeşleştirir. Bu nedenle "Şiddet nerede başlar?" sorusu Elif'in en büyük hesaplaşmasını doğurur. Elif yapıt boyunca bu soruya yanıt arasa da, bunu tam olarak başaramaz.

2.3 Aile İçi İlişkiler: Evlilik ve Oğul

Zamanla Ömer ile Elif şöhret ve statü hırsları içinde, farklı arayışlar doğrultusunda birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Uzun yıllar süren evliliklerinden geriye ortak bir geçmiş, güven dolu bir alışkanlık ve bir suç ortaklığı -oğulları Deniz- kalmıştır. Odak figürlerin iç hesaplaşmaları süreklilik gösterdiği için aralarındaki uzaklığı aşamamış, zaman içerisinde birbirlerine yabancılaşmışlardır. İlişkilerini de daha çok alışkanlığın ve güven duygusunun oluşturduğu bağ sayesinde sürdürürler. Deniz de aralarındaki bağın başka bir yönünü oluşturur. İkisinin de bu konuda kendilerini suçlayışları yaşadıkları iç hesaplaşmaların boyutunu derinleştirir. Bütün bunlar sonucu oluşan gelgitleri odak figürlerin aile içi ilişkilerinde belirleyici olur.

2.3.1 Ömer

Elif ile Ömer'in ilişkisi ikisinin de toplumsal değerler uğruna mücadele verdiği coşkulu gençlik yıllarında başlamıştır. Bu nedenle onun Elif'e olan bağlılığı, geçmişteki benliğine bağlılığı anlamına gelir. Zaman içinde tutkuyu, aşkı yitirmişlerdir, Ömer'in Elif'e olan sevgisi alışkanlığa dönüşmüştür. Başarılı, halktan, ilkeli bir yazar olduğu günlere dönmeyi arzulayan odak figür, Elif'ten ayrılmak istemez. Elif'ten uzaklaştıkça, karısından uzaklaşmasının yanında geçmişteki siyasi kimliliğinden uzaklaşmasının suçluluğunu duyar. Yıpranan evliliğin, zamanla sönen duyguların neden olduğu iç hesaplaşmalar beraberinde odak figürün geçmişine yabancılaşmasına dair hesaplaşmaları getirir.

“(...)tutkuların, aşkların, heyecanların, umutların yitip gitmesine, gençliğin o güzel ülkesine bir daha dönemeyecekleri gerçeğine duyduğu isyanın dile geliyordu. Canını acıtmak istemişti karısının. Nedenini bilmiyordu, belki de kendi canı derinlerde biryerlerde çok acıdığı için.” (Baydar, 242)

Odak figürün Elif’le olan ilişkisinin devamlılığı, onu *“onca yıl sonra, hep ve hala”* (Baydar, 31) sevmesi -seviyormuş gibi görünmesi- şöhretinin onu değiştirmedini kanıtlayabilmesi için de gereklidir. Eski masum ve idealist kimliğine bağlı kalması konusunda olduğu kadar toplumun gözünde dürüst yazar imajını koruması için de bir önkoşuldur Elif’ten ayrılmaması. Bu durum odak figür için toplumun yarattığı *“ünlü yazar”* imajına karşı bir çeşit savunmadır, evliliği onu geçmişine bağlayan son ilmehtir. *“Karım beni, aştığım ve aştıkça özlediğim geçmişime bağlıyor.”* (Baydar, 32)

Jiyan hayatına girdikten sonra Ömer’in *“kadını”* Jiyan’dır. Jiyan’la birlikteyken Elif’i aldattığını düşünmez, hayatında yeni bir sayfaya geçtiğini düşünür, Elif’in de bunu anlayacağına inandırır kendini, içini rahatlatmak için. Jiyan’da tutkuyu, Elif’te güveni bulan Ömer, Jiyan ile Elif arasında kalır. Yolculuğunun sonlarına doğru, Jiyan’a ait olmadığını, Elif’in ise ona daima destek olacağını fark etmesiyle yaşadığı çatışma çözümlenir.

Yapıtta odak figürün, kaybedilmiş savaşı olarak gördüğü oğlu ile ilgili iç hesaplaşmaları da görülür. Ömer’in Deniz ile ilgili düşünceleri hayal kırıklığı ve utanç arasında gidip gelir. Oğluna sevgi göstermek, onu anlamak ister, ancak Deniz’in ona yüklediği sorumlulukların altından kalkamayışına, savaşmak yerine kaçmasına katlanamaz. Öte yandan da oğlunun hayata karşı yenilgisini kabullenip kaçmasına izin verdiği için kendini suçlar.

“Sarılsa ona; sarılsa, bırakmasa, gözlerinden silse o bakışı, oğluna sahip çıkabilse, kurtarabilse. Kuzey Denizi’ndeki unutulmuş, küçücük bir adada meçhul hayat kaçağı olmasına izin vermese.” (Baydar, 45)

Kendi hayallerini oğlunun gerçekleştirmesini, geçmişten kalma değerlerine, mücadelesine oğlu Deniz’in sahip çıkmasını arzulayan odak figür, oğlu konusunda ağır bir hayal kırıklığına uğramıştır, bu nedenle onu *“yitik”* sayar. Ancak kendiyi hesaplaştıkça oğlundan beklentilerinden, ona hissettiklerinden utanır, kendine yakıştıramaz.

“Bizi terk eden coşkularımızın, erişemediğimiz hayallerimizin, yıllar öncesinde kalmış umutlarımızın boyuna yetişemediği için; yenilgilerimizin ve hayal kırıklıklarımızın

acısını bizim adımıza vermesini beklediğimiz kavgalarda çıkaramadığı için şeytan adalarına mahkum ettiğimiz çocuk.” (Baydar, 48)

Bütün bunların bir sonucu olarak, yapıtta, Ömer’in Doğuya yolculuğunun, geçmişteki benliğini; Deniz’i ve Elif’i yeniden, başka bedenlerde bulmak, onların kaybını ve kendisinin bu kayba verdiği tepkiyi telafi edebilmek amacını taşıdığı söylenebilir. Odak figürün Mahmut ve Zelal’i Deniz, Jiyan’ı ise Elif yerine koyarak kendine yeni bir söz yaratırken, bir yazar olarak başarılı olduğu günlerde yanında olan ailesini yeniden yaratmaya çalıştığı söylenebilir.

2.3.2 Elif

Yapıt süresince, başarı kavramını, mesleğinin anlamını sorguladıkça, Elif’in hırsıyla bağlı olduğu işinden ailesine doğru kaydığı görülür. Ömer’den ve ait olduğu uzamdan uzaklaşmasıyla, eşi ile yalnızca fiziksel değil mecazi anlamda da bambaşka yönlere doğru yol aldıklarını, birbirlerinden uzaklaştıklarını fark eder. Bu yüzden Ömer’in “*Ben Doğu’ya, sen Batı’ya... Yollarımız giderek ayrılıyor,*” (Baydar, 22) sözü onu ilişkilerini sorgulamaya yönlendirir.

Elif’in evliliğine olan inancı sağlam görünür, Ömer ile beraberliğinin sürekliliğine inandırır kendini. “*Hiç kopmaz, ayrılmaz ki benden dönsün*” (Baydar, 176) Ancak Ömer’le aralarındaki bağın zayıflayışını da görmezden gelemez. Senelerce Ömer ile ilişkilerinin yıpranışını içten içe fark edip karşı koymaya gücü yetmeyen Elif aralarına giren mesafelerin de etkisiyle Şeytan Adası’nda, ilk defa Ömer’e ihtiyaç duyduğunu fark ederek, onu kaybetme korkusuyla yüzleşir. “*Belki özgüveni yüzünden, belki de kaybetme korkusundandı varlığını nefes almak kadar doğal saymak. Yılların aşındırmasının içten içe farkına varıp gücü yetmediğindendi belki.*” (Baydar, 177)

Elif, zaferlerini, mutluluklarını, yenilgilerini, hüznelerini paylaştıkları devrim ateşiyle geçen gençlik günlerinde başlayan tutkulu aşklarının alışkanlığa dönüşmesini, bu durumun nedenlerini sorgular. Bu süreçte hem kendini hem de Ömer’i suçlar, ilişkilerinin yıpranmasına izin verdikleri için. Kendi uzaklığı, Ömer’in kaçamakları, ikisinin farklı alanlardaki hırsları ilişkilerini sıradanlaştırmıştır. İlişkilerinde tutkunun, aşkın yerini güven ve alışkanlık almıştır. Dünyaları birbirinden ayrıldıkça, paylaşılan şeyler, ortaklıklar azaldıkça, aralarındaki uzaklık

da artmıştır. İlişkilerini düşündükçe Elif Ömer’i kaybetme korkusuyla ve Ömer’le birlikte oldukları geçmişe duyduğu özlem ile yüzleşir.

“Otuz yıl sonra ne kalır? Bırakılanın bırakılan yerde bulunmaması korkusu, ayrılıkların ilişkiyi kemiren sinsi gücünden duyulan endişe, yitirme kaygısı. Tenin ateşinin sönmümlendiği, erişilmezliğin çekiciliğinin bittiği yerde başlayan yumuşacık, güven dolu alışkanlık. (...)Yine de yitirmekten ikimizin de korktuğu bir bağ.” (Baydar, 22)

Elif’in temel hesaplaşmalarından biri de Deniz üzerinden aktarılmıştır. Norveç’e gitmeden önce Elif’in kafasında Deniz; kaybetmiş, yenilmiş, savaşmaktan kaçmış, güçsüz bir karakterdir; çocukluğunda çizdiği başarı sınırlarına oğlunu yerleştiremez. Oğlunun yenilgisini hayattaki en büyük başarısızlığı olarak görür, bencilce bir tavırla bunun sorumluluğunu da yine Deniz’e yükler; önüne sunulmuş tüm imkanları reddettiği için, cesaretsizliği için onu suçlar. Oğlunu korumaya, onu anlamaya çalışmak yerine başarısızlığından dolayı onu suçlaması, hayattan kaçan oğlunu acımasızca yargılaması ilişkilerindeki sorunları çözümsüzlüğe sürükleyerek anne-oğulun arasına mesafe girmesine neden olur. Elif, Norveç’te aralarındaki mesafeyi aşmaya, oğlunu ilk defa anlamaya çalışır. Bu süreçte oğlu konusundaki yanlışlarını, ilişkilerinin bu duruma gelmesindeki payını sorgular.

Elif aslında oğlunun mutluluğunu ister, ancak Deniz ile Elif’in mutluluk tanımları birbirinden farklıdır. Anne babasının gölgesinde kalmış, beklentileri altında ezilmiş Deniz; mutluluğu kaçak bir hayatta, olduğu gibi kabul edildiğini düşündüğü bir yerde ararken Elif için mutluluk başarıyla doğru orantılıdır. Bu nedenle oğlunun mutsuzluğunun kaynağının başarısızlıkları olduğunu düşünür; adadaki ilk günlerinde bıraktığından da kötü durumda bulduğu oğlunu kaçak yaşamaktan vaz geçirmeye çalışır. Deniz’den kaçtığı hayata geri dönmesini ister. Elif’in kendi başarısızlığı olarak kabul ettiği Deniz’in pes etmişliğiyle yüzleşip yüzleşemeyeceğinden emin değildir, ancak yine de oğlunu kurtarmak ister.

“Oğluyla ilgili hayal kırıklıkları, onu kaybetmiş olma duygusu, başka bir dünyada yitip gitmesine, kendini zindana mahkûm etmesine, diri diri mezara gömmesine, kendisine hazırlanan parlak geleceği reddetmesine, başarısızlığına, cesaretsizliğine duyduğu öfke galip gelmişti.” (Baydar, 88)

Kalıplaşmış doğrularından sıyrılıp Deniz’i gerçekten anlamaya çalıştığı anda ise, “kedicik” diyerek hayatını şekillendirebileceği bir yaşa indirmediği oğlunun başarı kavramının gerçekten

kendininkinden farklı olduğunu anlar. Deniz'in hayatının merkezine oturttuğu kavram anne ve babası gibi başarı saplantısı değil, huzurdur. Bunu kabullenemeyen, oğlunun havlu attığını düşünen Elif önce ona karşı çıkar ancak sonra Deniz'in sözleri, kendini ve hayat görüşünü sorgulamasına sebep olur. *“Bak anne(...) Doğanın kendisi, mutlu olmak için kendi durumundan başka bir duruma özenmiyor, yeltenmiyor. Bir uyum var, büyük bir uyum. İnsan, hırsıyla bu uyumu zorluyor, bozuyor.”* (Baydar, 172) Elif ise *“Domuzların mutluluğu insana yetmemeli.”* (Baydar, 192) diye düşünse de huzura karşıtlığını sorgular ve en sonunda Deniz'e hak verir, oğluna yazdığı notta *“Yaşamın anlamının tek bir tarifi, tek bir reçetesi yok .”* (Baydar, 198) diye özetler düşüncesini. Aslında o noktada, Deniz'i yeniden kazanmıştır, oğlunu anlamış, aralarındaki engelleri aşmıştır, böylece iç çatışmalarından birini çözümlenmiştir.

Yapıtta Elif ilişkilerindeki değişimleri düşünürken hep Deniz ve Ömer'le Norveç'teki Şeytan Adası'na gittikleri geceyi hatırlar; kocası sadece kendisine aittir, oğlu mutludur, ikisi de Elif'i koşulsuz sevmektedir. Elif, ne zaman kendini umutsuz hissetse o geceyi düşünerek güç bulur, tüm değerlendirmelerini o gece üstünden yapar. Zaman ne kadar ilerlese, durumlar ne kadar değişse de ilişkilerini hep o günle karşılaştırması Elif'in değişime alışamamasının en büyük sebebidir. Kafasında idealleştirdiği günü bırakabildiğinde içindeki hesaplaşmaları en aza indirgeyecektir.

3. SONUÇ

“Kayıp Söz” isimli yapıtta Ömer Eren ve Elif Eren karakterleri sürekli iç çatışma içindedir. Kendilerini sorgulayarak, yaşamlarıyla ilgili birtakım sorulara yanıtlar arayarak, kendileriyle savaşıyorlar bireysel yolculuklarını. Yapıtta bu yolculukların Ömer ve Elif’in geçmişteki kendilerine, ilişkilerine ve çevrelerine duydukları özlemin bugünleriyle özdeşleşmesi olduğu görülür.

Ömer’in ve Elif’in kendileriyle hesaplaşmaları iç ve dış etkenlerden kaynaklanır. Dış etken, içinde buldukları yeni uzamlardır. İkisinin de yabancı görüldükleri bu uzamlarda ötekileştirilmeleri hem kendilerine dışarıdan bakabilmelerini hem de düşünecek daha çok vakit bulabilmelerini sağlarken onları kimliklerini ve düzeni sorgulamaya yönlendirir. Ömer, Doğu’nun sorunlarını bir yabancı olarak izlerken, Elif, Batı’da şiddet kavramını yeniden tanımlar. Hesaplaşmalardaki iç etkenler ise meslek hayatları ve ailesel ilişkilerindeki bunalımlardır. Başarı kavramı iki karakterin de hayatlarının odak noktasıdır. Ömer, kaybettiği başarıyı yakalamak, sözünü yeniden bulmak için uzaklara gider, başarısızlığını ve Deniz’in yitirilişini gözden geçirir. Elif; yolculuğunda mesleğinin anlamını ve neden olduğu şiddeti sorgular; mesleki başarısının mutluluğuna giden yol olmadığını fark eder, onun yerine Ömer ve Deniz’le zarar görmüş, yıpranmış ilişkilerini onarmaya, aralarına giren uzaklıkları aşmaya çalışır. Yaptıkları yolculuklarla düşünce sınırlarını yeniden belirleyen Ömer ve Elif alıştıkları uzama dönerken ötekileşmeyi arkada bırakırlar.

4. KAYNAKÇA

Baydar, Oya. Kayıp Söz. 2.basım. İstanbul: Can Yayınları, 2007.